

«خلاصه طرح پژوهشی»

بررسی زمینه اشتغال معلولین

پژوهشگر: دکتر عطا... مثنوی «عضو هیأت علمی دانشگاه تهران»

پیشنهاددهنده: مؤسسه کار و تامین اجتماعی

«قسمت اول»

تراژدی را بیشتر می‌کند. بنا به علل یاد شده و علل پیدا و ناپیدای دیگر جمعیت معلولین در دنیا سیر صعودی دارد. چنانچه براساس نظر کارشناسان سازمان ملل، نسبت معلولین به کل جمعیت کشورها در حدود ۱۰ درصد تخمین زده شده و بنابراین رقم آن را در جهان متجاوز از ۶۰۰ میلیون نفر دانسته‌اند که معتقدند تنها حدود ۸ تا ۱۰ میلیون نفر آنها زیر پوشش خدمات حمایتی هستند.

پیش‌بینی شده که اگر روند معلولیت کنونی همچنان ادامه یابد و پیشگیری مؤثری از آن صورت نگیرد تا سال ۲۰۰۰ میلادی تعداد معلولین دنیا به حدود ۸۰۰

پرسش به دنبال رخ نمایی‌های دیگر یک پدیده باشیم.

پدیده مورد بحث ما معلولیت است و اشتغالش. پژوهش‌های علمی و مطالعات فرسنگی

معلولیت:

معلولیت از واقعیات تلخ و دیرآشنا است که احتمالاً قدمتی به طول حیات انسان دارد. شیخ معلولیت در آسمان سلامت هر انسانی همواره سایه‌انداز است.

حوادث غیرقابل پیش‌بینی و بلایای ارضی و سماوی همچون زلزله، سیل و سوانح جانگداز چون جنگ و بیماری این تهدیدات را شدیدتر و قربانیان این

دانش بشری اندوخته تحقیق است و تحقیق معلول پرسش و لذا علم انسان حاصل پرسش و پرسشها است. پرسش معلول انگیزه انسان به آگاهی از بی‌خبریها نسبت به ابعاد پنهان یک پدیده است.

کمیت و کیفیت پرسش نیز در گرو گوناگونی وجهه‌های مختلف یک پدیده است.

ابعاد گوناگون و متنوع یک پدیده نیز منوط به این است که در یک سطح از اطلاعات درون داد خود نسبت به یک پدیده بسنده نکنیم.

همه اینها در گرو آن است که دیده و ادراک نو شونده خود را حفظ و با طرح

اقتصادی معلولین جمع آوری شده است. در سرشماری سال ۱۳۶۵ علاوه بر اطلاعات قبلی، اطلاعاتی پیرامون نوع معلولیت و عمل آن در رابطه با کلیه اعضاء خانوار و نیز در رابطه با ویژگیهای خانوار مطرح گردیده است. براساس سرشماری سال ۱۳۶۵ تعداد کل معلولین ۴۵۳۰۹۰ نفر اعلام شده که از این عده ۲۸۵۳۳۹ نفر مرد و ۱۶۷۷۵۱ نفر زن بوده‌اند.

سیاست‌گذاریها و برنامه‌ریزیهای علمی و پژوهشهای ژرفانگر می‌باشد تا بتوان برای زیر پوشش قرار دادن آنها به سطح استانداردهای جهانی دست یافت. از اولین کوششهایی که در جهت شناخت جامعه معلولین در ایران به عمل آمده، آمارگیری از معلولین جسمی قابل رویت ضمن انجام سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۵۵ بوده است. در این سرشماری اطلاعاتی در زمینه توزیع جسمی و سنی، ازدواج و فعالیت

میلیون نفر بالغ خواهد شد. در این راستا کشور ایران نیز برکنار از این مصائب و مشکلات نیست و حدود ۵۰۰ هزار نفر معلولین قابل رویت دارد که برای ایجاد زمینه‌های لازم برای زندگی و ورود آنها به عرصه‌های حیات اجتماعی و دادن نقش متناسب در روند توسعه جامعه و محقق ساختن پایگاه اجتماعی برای آنها، به منظور حفظ کرامت انسانی و احساس مفید و مؤثر بودن در فرآیند هستی اجتماعی جامعه، نیاز به

جدول شماره (۱) نتایج تفصیلی معلولیت کل کشور در سرشماری سال ۱۳۶۵^(۱)

جمع		غیرساکن		نقاط روستایی		نقاط شهری		جنس	
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۱۰۰	۴۵۳۰۹۰	۰/۷	۲۹۵۹	۵۰	۲۲۶۷۴۴	۴۹/۳	۲۲۳۳۸۷	۱۰۰	مرد و زن
۱۰۰	۲۸۵۳۳۹	۰/۷	۱۸۷۷	۴۹/۳	۱۴۰۵۰۴	۵۰	۱۴۲۹۵۸	۶۳	مرد
۱۰۰	۱۶۷۷۵۱	۰/۷	۱۰۸۲	۵۱/۳	۸۶۲۴۰	۴۸	۸۰۴۲۹	۳۷	زن

تعاریف معلولیت ارائه کرده است. ارائه کرده است.

این تعاریف بطور خلاصه بدین قرار است:

اختلال یا ضایعه (IMPAIRMENT)

اختلاف یا ضایعه شامل هر نوع فقدان یا وضع غیرطبیعی روانی، جسمی یا ساختمانی بدن یا وظایف آن است.

ناتوانی (DISABILITY)

ناتوانی عبارتست از عدم توانایی انجام وظایف و فعالیت در حدی که برای یک انسان عادی طبیعی به شمار می‌آید.

□ تعریف معلول:

واژه «معلول» از نظر سازمان بین‌المللی کار فردی است که انتظارات او از تأمین، حفظ یا پیشرفت در کار مناسب به طور پایدار آسیب جسمانی یا فکری مشخصی کاهش یافته است.

(توصیه‌نامه سازمان بین‌المللی کار تحت شماره ۹۹ در سال ۱۹۵۵ و نیز پیمان سال ۱۹۸۲ شماره ۱۵۹).

سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) نیز در سال ۱۹۷۵ توصیه‌های خود را در مورد طبقه‌بندی و

□ پیش‌بینی شده که اگر روند معلولیت کنونی همچنان ادامه یابد و پیشگیری مؤثری از آن صورت نگیرد تا سال ۲۰۰۱ میلادی تعداد معلولین دنیا به حدود ۸۰۰ میلیون نفر بالغ خواهد شد.

سازمان بهداشت جهانی نیز در سال ۱۹۸۰ در مورد اختلالات و ناتوانی و معلولیتها تازه‌ترین تعاریف را به شرح زیر

□ انواع معلولین:

با توجه به تعاریف و سئوالات یا شده معلولین در ۵ گروه عمده بشرح زیر طبقه بندی شده اند: (۲)

۱- معلولی که می تواند از خود مواظبت کند: مواظبت شامل حمام کردن، لباس پوشیدن و غذا خوردن است.

۲- معلولین حرکتی: معلولی که توانایی استفاده از وسائط نقلیه عمومی را دارد و می تواند به نقاطی که نمی شناسد برود، می تواند ۲۰۰ متر راه برود، می تواند در اطراف خانه پیاده روی کند.

۳- معلولی که محدودیت در مدرسه رفتن دارد: که در زمره این محدودیتها به مدرسه نمی رود، به مدرسه کودکان استثنایی می رود، به مدرسه عادی می رود ولی در کلاسهای خاص، به مدرسه عادی می رود اما نمی تواند مثل دیگران حضور مرتب در کلاس داشته باشد.

۴- معلولیت در برقراری ارتباط: در این گونه موارد: غریبه ها نمی توانند با او ایجاد رابطه کنند.

دوستان و خویشان نمی توانند با او ارتباط برقرار کنند.

نمی تواند با غریبه ها ارتباط ایجاد کند.

نمی تواند با دوستان و خویشان ارتباط برقرار کند.

۵- معلولی که محدودیت در کارکرد

- نقص در کاربرد بازو - ساعد، دست و انگشتان.

انسان امروزی به مثابه «وجود جهانی» در دهکده جهانی مطرح است و همه تلاشهای خانواده، دین، علم و تکنولوژی مصروف به حفظ این وجود است.

- نقص در کاربرد ران - ساق و یا انگشتان پا.

- محدودیت در انجام عملیات جسمی یا کار جسمی.

- فقدان یا نقص در اعضای بدن.

- مداوای بلندمدت که در نتیجه آن

محدودیتی برای فرد ایجاد شده باشد.

معلولیت (HANDICAP) عبارت است از وضع نامساعدی که برای فردی در اثر یک ضایعه یا یک ناتوانی پیش آمده و او را از انجام نقش طبیعی خود باز می دارد.

□ انواع معلولیت:

در یک آمارگیری که در استرالیا انجام شده نمونه سئوالاتی که می تواند الگوی خوبی برای تشخیص معلولیت باشد، تهیه شده، که آن سئوالات در مورد معلولیت جسمی و حسی بشرح ذیل است:

- از دست دادن بینایی (حتی به کمک عینک).

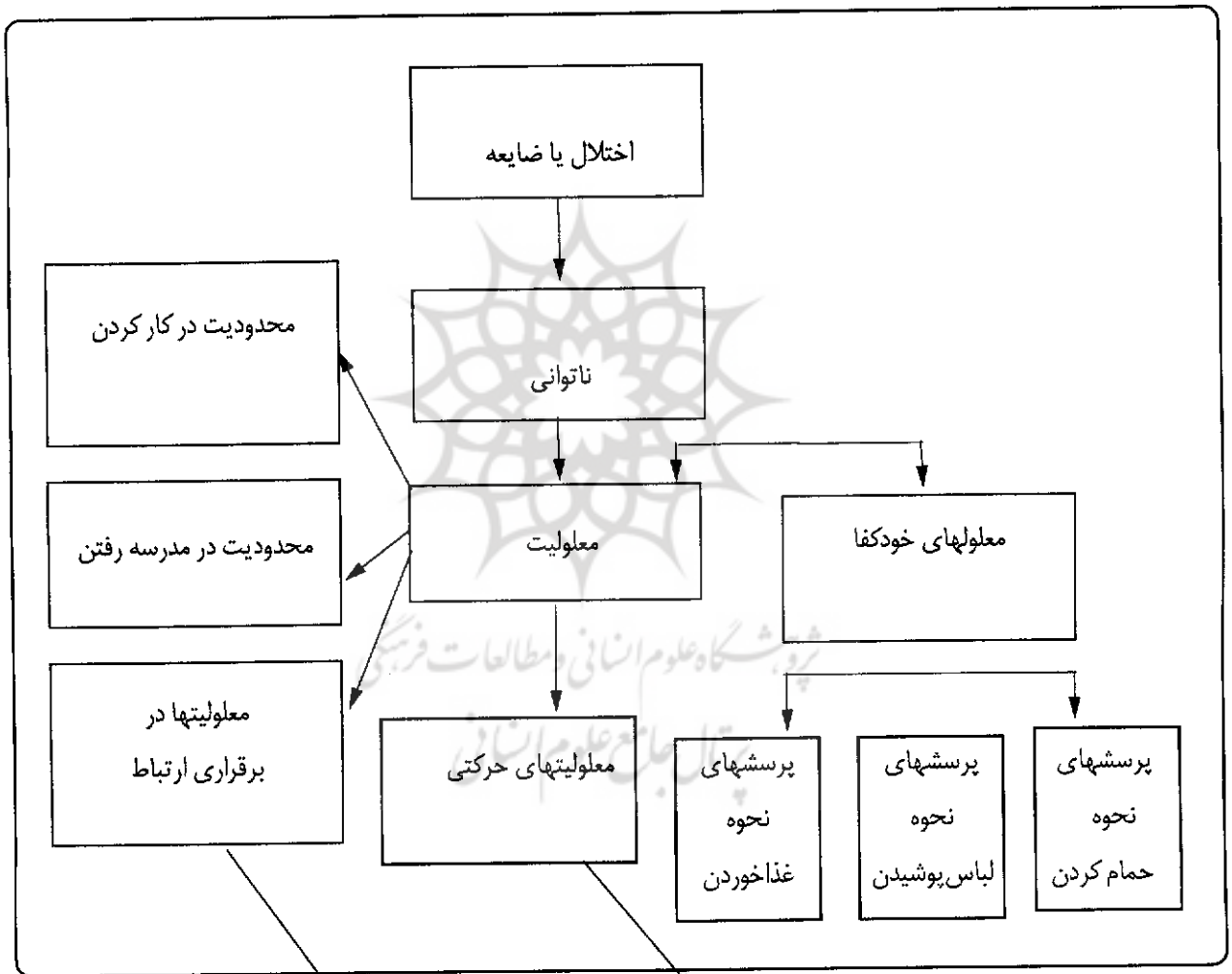
- از دست دادن شنوایی یا اشکال در شنوایی.

- اشکال در حرف زدن به زبان

مادری.

دارد و دارای این گونه محدودیتها است. هیچ‌گاه نمی‌تواند کار کند، شرایط و نوع کارش را محدود می‌کند، به مرخصی‌های زیادی نیاز پیدا می‌کند، وضع وی به تریبی است که در تعداد ساعات کارش محدودیت ایجاد می‌شود. مشکلاتی دارد که موجب عوض کردن دائمی شغل او می‌شود و بالاخره در کارگاههای ویژه‌ای کار می‌کند.

نمودار طبقه‌بندی اختلالات، ناتوانیها و معلولیتها^(۳)

- ۱- می‌تواند از وسائط نقلیه عمومی استفاده کند.
 - ۲- می‌تواند به نقاطی که نمی‌شناسد برود.
 - ۳- می‌تواند ۲۰۰ متر راه برود.
 - ۴- می‌تواند در اطراف خانه راه برود.
- ۱- غریبه‌ها نمی‌توانند با او ایجاد رابطه کنند.
 - ۲- دوستان و خویشان نمی‌توانند با او ارتباط ایجاد کنند.
 - ۳- می‌توانند با غریبه‌ها ارتباط ایجاد کنند.
 - ۴- می‌توانند با دوستان و خویشان ارتباط ایجاد کنند.

محدودیت کاری معلولین:

و عامل محدودیت بدنی و نگرش جامعه نسبت به معلولین مشکل اشتغال آنها را مضاعف می‌کند. این خود عاملی و عینی شد که بعد از جنگ جهانی دوم مسئله معلولین و اشتغال آنها مورد توجه محافل بین‌المللی قرار گیرد چنانچه در متن اعلامیه جهانی حقوق بشر چنین آمده:

«معلولین در دسترسی به آموزش و اشتغال نباید با سایر اقشار جامعه تفاوتی داشته باشد»

با اشتغال:

اشتغال، فعالیتی دائمی است که به تولید کالا و خدمات منجر می‌شود و برای اجرای آن دستمزدی در نظر گرفته می‌شود. به عبارت دیگر اشتغال ترکیبی سه‌گانه دارد:

- ۱- بالنسبه دائمی و همیشگی است.
 - ۲- به تولید کالا و خدمت می‌انجامد.
 - ۳- دستمزدی برای آن منظور است.
- اشتغال افراد در سن کار و فعالیت در کشورهای در حال پیشرفت (مانند ایران) عمدتاً و افراد معلول جامعه مخصوصاً به عنوان مسئله مطرح است. زیرا اشتغال برای فرد معلول که خود را وا زده و مطرود جامعه می‌داند دارای وجوه مختلفی است جمله:

۱- اشتغال ارضای نیازهای جسمانی معلول از طریق کسب پول و درآمد است.

- کارکردن وسیله‌ای برای صرف انرژی معلول در راه مطلوب است.
- از طریق کار کردن، فرد معلول خود را جزئی از جامعه محسوب می‌دارد.
- از طریق کارکردن معلول تواناییها و مهارت خود را با دیگران مقایسه می‌کند.
- از طریق کار کردن معلول محدودیتها و نارسائیهای خود را کشف می‌کند.
- کارکردن نشانه‌ای از بلوغ و بزرگسالی معلول و ورود به حیات اجتماعی است. پس بازماندن از ایفای نقشهایی این چنین می‌تواند برای فرد مسئله باشد:

□ موانع و محدودیتهای اشتغال

معلولین

- ۱- کمبود فرصتهای برابر کاری.

فضای جدید جهان

با دو عامل توانبخشی

حرفه‌ای و ورود و حضور تکنولوژی (ارگونومی) در خدمت بشر مخصوصاً معلولین، آن مدار بسته را باز کرده و گستره‌ای وسیع‌تر برای دستیابی به کار و اشتغال برای معلول بوجود آورده و اینکه معلول با بهره‌گیری از این دو بازوی قوی می‌تواند خود را در چرخه اقتصادی کشور سهیم بداند.

- کارکردن وسیله‌ای برای ایجاد روابط

اجتماعی معلول با دیگران است.

جهانی» در دهکده جهانی مطرح است و همه تلاشهای خانواده، دین، علم، تکنولوژی مصروف به حفظ این وجود است.

زیرا علم دیدگاهش بر تمامی گستره‌های جغرافیایی است و نگاهش نه تنها فاصله استاندارد مرزی و محیطی را نمی‌کاود که جهانی می‌اندیشد و آنچه می‌آفریند و ابداع می‌کند نقش تمام بشریت از جمله معلولین را در آن می‌بیند. این آنچه است که در سوره حجرات آیه ۱۳ قرآن کریم تحت عنوان جهان شمول فراقومی و حتی دینی سخن می‌گوید، هرآنکه پرهیزکارتر است نزد ما گرامی‌تر است و در جای دیگر همه افراد را امت واحده‌ای می‌خواند.

دکتر ارتور اریلی مدیرعامل بنیاد بین‌الملل توانبخشی (RI) و خانم آن‌هاکر رئیس هیئت مدیره بنیاد بین‌الملل توانبخشی در کنفرانس بین‌الملل سؤال (۱۹۹۷) در مورد معلولین، اولاً بحث از ادغام معلولین در جامعه می‌کنند و آن را بخش جداناپذیری از حقوق انسانی و به عبارتی «جامعه‌ای برای همه» می‌دانند. به‌علاوه اعلام می‌کند که برابری فرصتهای شغلی یک حق است و براین امر تأکید دارند که (اراده‌های دولتها و نقش آنها در ایجاد زمینه مناسب برای رشد و تعالی معلولین حائز اهمیت است) برای شرایط مناسب اشتغال می‌توان «جهانی» اندیشید یعنی از تجارب

می‌شد، سهمی برای آنان در بازار کار قائل نبودند.

فضای جدید جهان با دو عامل توانبخشی حرفه‌ای و ورود و حضور تکنولوژی (ارگونومی) در خدمت بشر مخصوصاً معلولین، آن مدار بسته را باز کرده و گستره‌ای وسیع‌تر برای دستیابی به کار و اشتغال برای معلول بوجود آورده و اینک معلول با بهره‌گیری از این دو بازوی قوی می‌تواند خود را در چرخه اقتصادی کشور سهیم بداند.

زیرا به قول نیوانگلس اساس اندیشه «انسان‌نو» تفکیک‌ناپذیری انسانها از یکدیگر و توجه به کیفیت زندگانی افراد جامعه در قالب عدالت اجتماعی است. انسان امروزین به مثابه «وجود

۲- عدم استفاده صحیح از نیروی کار.

۳- ضعف مدیریت.

۴- توزیع نابرابر درآمد و عدم توزیع مجدد به نحو صحیح. که مجموع عوامل پیدا و ناپیدای دیگری از قبیل:

عدم تمکن مالی و عدم قدرت قبول خطر. معلولین در مشاغل خویش فرما و عدم پذیرش معلولین از طرف کارفرمایان به علت نقص کارآیی آنان و نیز عدم استفاده از ابزار کمکی و ارگونومیکی به دلیل قیمت بالا، همه و همه زمینه‌ساز عدم تعادل بنیادی بین نیروی کار و کار معلولین است.

با توجه به اینکه در گذشته، معلولین در حاشیه اجتماع زندگی می‌کردند و از آنان به عنوان اشخاص بی‌مصرف نام برده

کشورهایی که سالها در این راه فعالیت کرده و به نتایج مثبتی رسیده‌اند استفاده کرد ولی «هلی و فرهنگ» عمل کرد و این لامه‌اش این است که باور کنیم معنویت جاده بن‌بستی نیست، تنها کافی است با استفاده از دو عامل توانبخشی حرفه‌ای و ارگونومی از فراز و نشیب زندگی منبسط گذشت و او را وارد عرصه حیات اجتماعی نمود.

توانبخشی

به طوری که گفته شد درگذشته معلولین در حاشیه اجتماع زندگی می‌کردند. ولی امروزه دانش بشر در سایه رشد علم توانبخشی امکانات تکنولوژیکی بسیاری در اختیار معلولین قرار داده است. در اروپا بروز جنگ جهانی دوم عاملی بود که در کشورهای درگیر جنگ (مانند فرانسه و انگلستان) به ایجاد مراکز توانبخشی بپردازند.

توانبخشی از مفهوم عام بخشی از برنامه‌های کلی رفاه اجتماعی را در دنیای امروز شامل می‌شود. هدف توانبخشی از نظر پزشکی به‌عنوان یک فن، پیشگیری و یا از میان بردن زمینه‌های بیولوژیک عامل بیماری، معلولیت و سالخورگی است.

در اجرای اهداف توانبخشی دو وظیفه اساسی وجود دارد:

الف - آموزش در زمینه امور مرتبط با زندگی روزمره.

□ برای شرایط مناسب اشتغال می‌توان «جهانی» اندیشید، یعنی از تجارب کشورهای که سالها در این راه فعالیت کرده و به نتایج مثبتی رسیده‌اند استفاده کرد ولی «ملی و فرهنگی» عمل کرد و این لازم‌ه‌اش این است که باور کنیم معلولیت جاده بن‌بستی نیست، تنها کافی است با استفاده از دو عامل توانبخشی حرفه‌ای و ارگونومی از فراز و نشیب زندگی معلول گذشت و او را وارد عرصه حیات اجتماعی نمود.

ب - توانبخشی حرفه‌ای.

توانبخشی به چهار رشته اصلی:

پزشکی، حرفه‌ای، آموزشی و اجتماعی تقسیم می‌شود که ذیلاً توانبخشی حرفه‌ای توضیح داده خواهد شد.

توانبخشی حرفه‌ای:

مجموعه خدماتی گسترده، جامع و مستمر است که از زمان شناسایی معلول آغاز و تا بازگشت به حیات شغلی و اجتماعی ادامه دارد.

اهداف اصلی برنامه‌های توانبخشی حرفه‌ای در سطح کشورها به شرح زیر است:

۱- ایجاد شناخت در جامعه نسبت به کیفیت کار معلولین و تلاش در جهت ارتقاء کیفیت کار آنان.

۲- تکیه بر تواناییها، استعدادها و لیاقتهای معلولین به جای تمرکز بر عدم تواناییهای آنان.

۳- فراهم آوردن فرصتهای بیشتر برای اشتغال معلولین.

۴- تلاش در جهت از میان بردن تبعیض‌هایی که در راه اشتغال معلولین وجود دارد.

□ توانبخشی حرفه‌ای در ایران: (۴)

توانبخشی حرفه‌ای به شکل مدون و سازمان یافته، سابقه زیادی ندارد. در ایران نیز همانند بسیاری کشورها خدمات توانبخشی معلولین از فعالیتهای سازمانهای خصوصی و داوطلبانه آغاز می‌شود. چنانچه زمینه توانبخشی در دوره قاجاریه از طرف هیئتهای مسیحی خارجی مراکز ویژه‌ای برای نگاهداری و درمان برخی از انواع معلولیتها تأسیس

گردید.

توانبخشی حرفه‌ای نیز در قالب آموزش فنی و حرفه‌ای، نگهداری و توانبخشی، فیزیوتراپی و خدمات کلینیکی انجام می‌شود.

هدف برنامه اول در بخش توانبخشی و حمایت معلولین کشور (۶۶-۱۳۶۲) چنین بود که تعداد کل افراد تحت پوشش از ۲۶۵۰۰ نفر در سال پایه (۱۳۶۱) به ۱۲۴۰۰۰ نفر در سال پایان برنامه (۱۳۶۶) برسد.

از جمله خدمات مورد نظر کارایی و جذب در بازار کار به صورت آزاد، اشتغال در واحدهای تولیدی تحت پوشش بهزیستی، اشتغال در تعاونیهای تولیدی ویژه معلولین و کار به صورت مستقل.

افرادى که خدمات کامل توانبخشى حرفه‌ای در اختیار آنها قرار مى‌گیرد عبارتند از:

۱- در سن کار باشند.

۲- قابلیت توانبخشى داشته باشند (آموزش‌پذیر).

به سایر گروهها این خدمات به کمکهای پزشکی، مهارتهای روزانه و حمایت مالی مستمر یا غیرمستمر محدود است.

براساس آمار سال ۱۳۶۵ در ۲۴۱ واحد توانبخشی در کل کشور ۶۱۷۰۶ نفر مورد پذیرش قرار گرفته که ۵۹۱۹۹ نفر آنها به گونه‌ای از خدمات توانبخشی بهره‌مند گردیده‌اند.

«ادامه دارد»

منابع و مأخذ:

- ۱- الف - نتایج تفصیلی معلولیت در سرشماری عمومی سال ۱۳۶۵ - استان تهران (۱-۳).
- ب - نتایج تفصیلی معلولیت در سرشماری عمومی سال ۱۳۶۵ - کل کشور (۱۳-۲۵).
- ۲- نشریه گزیده مطالب آماری - سال سوم - شماره ۱۶ - مرداد و شهریور ۱۳۶۶ - مرکز آمار ایران.
- ۳- تبیی پیرامون مدل کلان اشتغال معلولین - دانشگاه بهزیستی - ۱۳۷۳ و مأخذ شماره ۲.
- ۴- مأخذ شماره ۲ و ۳.

